

Т. Г. Гунчак, О. С. Кучерук

Петлюра Симон Васильович

ПЕТЛЮРА Симон Васильович (10(22). 05. 1879, Полтава — 25. 05. 1926, Париж) — державно-політичний діяч, публіцист. Брат [Олександра](#), чоловік [Ольги](#), батько [Лариси \(Лесі\) Петлюр](#), дядько [Мстислава](#). Від 1895 навчався у Полтавській духовній семінарії, в якій від 1898 належав до таємної української громади. 1902 за політичну діяльність виключений із семінарії, під загрозою арешту виїхав на Кубань, де вчителював, зокрема у міському початковому училищі м. Катеринодар (нині Краснодар, РФ), а потім під керівництвом [Ф. Щербини](#) працював над архівами Кубанського козацького війська. Як член Революційної української партії (РУП) брав участь у діяльності її філії — Чорноморської вільної громади. Двічі був заарештований, після звільнення у березні 1904 виїхав до Києва, а звідти восени того ж року — до Львова для партійно-організаційної роботи в газеті РУП «Селянин», також співпрацював із часописами «Літературно-науковий вістник», «Добра новина», «Праця» та ін. 1905 повернувся до Києва, взяв участь у 2-му з'їзді РУП. На початку 1906 відвідав Львів, як делегат Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) був учасником з'їзду галицької Української соціал-демократичної партії. По тому виїхав до Санкт-Петербурга, разом із [П. Понятенком](#) і [М. Поршем](#) увійшов до складу редколегії місячника «Вільна Україна», але в липні 1906, після закриття владою часопису, повернувся до Києва. Секретар г. «Рада», 1907—09 — співредактор друкованого органу УСДРП «Слово», вміщував публікації і в інших виданнях. На деякий час повернувся до Полтави, але у жовтні 1908 виїхав до С.-Петербурга. 1911 оселився у Москві, працював бухгалтером у «Східному товаристві товарних складів і транспортування товарів із видачею позик», згодом — у «Памірському золотопромисловому товаристві». 1912 разом із [О. Саліковським](#) заснував і редагував ж. «Украинская жизнь» (виходив до початку 1917).

Від 1915 до березня 1917 — заступник уповноваженого на Західному фронті Всеросійського союзу земств. У квітні 1917 обраний головою Українського військового комітету Західного фронту і делегований на Національний конгрес (6—8 квітня 1917). На 1-му Всеукраїнському військовому з'їзді у Києві (18—21 травня 1917) обраний головою [Генерального військового комітету Українського](#). 8 травня 1917 кооптований до складу *Української Центральної Ради*, а при утворенні її виконавчого органу — [Генерального Секретаріату](#) (28 червня 1917) — став першим генеральним секретарем військових справ, однак офіційно був затверджений Тимчасовим урядом лише 15 листопада 1917. Домагався пришвидшення українізації частин російської армії та створення основи українських збройних сил. 18 грудня 1917 внаслідок цілого комплексу причин подав у відставку, того ж місяця сформував із добровольців Гайдамацький Кіш Слобідської України, що у січні—лютому 1918 відіграв значну роль у боях із російським більшовицьким військом на Лівобережжі, а згодом при обороні Києва і ліквідації більшовицького заклоту з центром на заводі «Арсенал». 3 березня 1918 звільнений з посади командира Коша і в наступні місяці, залишаючись противником союзу Української Народної Республіки (УНР) з Німеччиною і Австро-Угорщиною, зосередився на неурядовій діяльності.

Після гетьманського перевороту (29 квітня 1918) П. обрано головою Київського губернського земства, згодом і Всеукраїнського союзу земств. 27 липня 1918 заарештований гетьманським урядом, перебував в ув'язненні до 9 листопада того ж року. Відразу після створення [Директорії Української Народної Республіки](#) як центру антигетьманського повстання (13 листопада 1918) переїхав з Києва до м. Біла Церква (нині Київської обл.) й очолив повстанські війська як [Головний Отаман](#). З відновленням республіканського устрою України П. із Директорією УНР перебував у Києві, підтримав об'єднання [Західноукраїнської Народної Республіки](#) з УНР в єдину державу (див. [Акт Злуки УНР і ЗУНР](#)), учасник Трудового конгресу (22—28 січня 1919), що затвердив це об'єднання. Після захоплення Києва російськими більшовицькими військами у лютому 1919 і відходу Армії УНР та виїзду Голови Директорії УНР [В. Винниченка](#) за кордон, П. виконував його обов'язки, а 9 травня 1919 обраний Головою (11 лютого вийшов з УСДРП). 15 листопада 1919, після виїзду членів Директорії УНР за кордон, П. одноосібно очолив її. Намагався боротися зі стихійними єврейськими погромами, для чого вживав досить рішучих заходів. У важких внутрішніх і зовнішніх умовах протягом 10-ти місяців він очолював збройну боротьбу [Армії Української Народної Республіки](#) (від липня 1919 — об'єднаних Армій УНР і *Української галицької армії*) проти більшовиків і військ генерала [А. Денікіна](#). Опинившись в оточенні ворожих сил у безвихідному становищі, зокрема після переходу з'єднань УГА до А. Денікіна, уряд УНР на чолі з П. 5 грудня 1919 виїхав за кордон, до Варшави, шукати підтримки й союзників, а Армія УНР за його наказом пішла у *Перший Зимовий похід*. 16 грудня 1919 відновив діяльність центральних установ УНР. Після укладення [Варшавського договору Директорії УНР з Польщею](#) війська УНР під проводом П. спільно з польською армією повели наступ проти

більшовиків і 7 травня 1920 зайняли Київ. Коли 10 червня 1920 об'єднані армії відступили з міста, Армія УНР продовжувала боротьбу власними силами, але після перемир'я між Польщею і Радянською Росією в листопаді 1920 головні з'єднання Армії УНР перейшли р. Збруч і були інтерновані у Польщі. 25 жовтня 1921 П. видав наказ про початок [Другого Зимового походу](#), 15 травня 1922 призначив командувачем повстанськими силами на Правобережжі [Я. Гальчевського](#). Враховуючи вимоги більшовиків до Польщі видати П., 2 січня 1923 він приїхав до Будапешта, 16 жовтня 1924 через Відень і Женеву прибув до Франції. Мешкав у Парижі, продовжував політичну та організаційну роботу, керував діяльністю уряду УНР в еміграції, заснував тижневик «Тризуб». Загинув від кульових поранень внаслідок терористичного акту, похований на цвинтарі Монпарнас. У Парижі від 1926 діє [Бібліотека ім. С. Петлюри](#). Уряд УНР в екзилі 1932 заснував нагороду УНР «Хрест Симона Петлюри» (від 1974 — орден). 2009 Національний банк України викарбував монету, присвячену П., 2018 Кабінет міністрів України заснував академічну стипендію його імені для здобувачів освітнього рівня «магістер». У Рівному, Вінниці, Тернополі встановлено пам'ятники, у Києві, Полтаві та інших містах — меморіальні дошки П., у багатьох містах його ім'ям названо вулиці.

Рекомендована література

1. Documents sur les pogromes en Ukraine et l'assassinat de Simon Petlura a Paris (1917—1921—1926). Paris, 1927;
2. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879—1926). Прага, 1930;
3. Лотоцький О. Симон Петлюра. Варшава, 1936;
4. Іванис В. Симон Петлюра — президент України, 1879—1926. Торонто, 1952, К., 1993;
5. Петлюра С. Статті, листи, документи. Т. 1. Нью-Йорк, 1956, Т. 2. Нью-Йорк, 1979, Т. 3. К., 1999, Т. 4. К., 2006;
6. Документ судової помилки. Париж, 1958;
7. En notre âme et conscience — la verité sur Simon Petlura. Paris, 1958;
8. Яковлів А. Паризька трагедія: 25 травня 1926 року: (До процесу Шварцбарда). Париж, 1958;
9. A. Desroches. Le problème ukrainien et Simon Petlura (Le Feu et la Cendre). Paris, 1962;
10. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї // Українсько-єврейські дослідження. Ч. 1. Торонто, Мюнхен, 1985;
11. Його ж. Symon Petliura and the Jews: A Reappraisal. Toronto, Munich, 1985, Paris, 1987;
12. Симон Петлюра: Вибрані твори та док. К., 1994;
13. Симон Петлюра та його родина: до 70-річчя його трагічної загибелі: Док. і мат. К., 1996;
14. У 70-річчя Паризької трагедії 1926—1996: 36. пам'яті С. Петлюри. К., 1997;
15. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. К., 2001;
16. Верстюк В. Ф. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. 2004. № 3;

17. Рябчук М. Петлюра і «Петлюрівщина» у постсоветському дискурсі // Сучасність. 2005. № 4;
18. Кучерук О. Симон Петлюра, 1879—1926. К., 2009;
19. Абрамсон Г. Молитва за владу. Українці та євреї в революційну добу (1917—1920). К., 2017.

Бібліографічний опис:

Петлюра Симон Васильович / Т. Г. Гунчак, О. С. Кучерук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-879313>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).